

Аудит відіграє важливу роль у відродженні України після фінансової кризи, забезпечуючи достовірне розкриття інформації для бізнесу. Для розвитку українському бізнесу необхідний робочий капітал. Набагато складніше та дорожче отримати його в Україні, ніж на міжнародних ринках. Щоб потрапити на ці ринки, ключовим фактором є прозорість та достовірність фінансової звітності.

З метою унеможливлення демпінгування цін на аудиторські послуги пропонується створення «цінових бар'єрів» на послуги з завдань з надання впевненості у вигляді мінімальної кількості людиноднів, тощо.

Посилення відповідальності аудитора за якість наданих послуг можливе лише за рахунок страхування ризиків або створення компенсаційних фондів, що може бути гарним стимулом для забезпечення якості наданих аудиторських послуг.

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 за № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 29. — С. 367. 2. Редько О. Аудиторські послуги в Україні: перші кроки до ринку // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — № 11. — С. 48–55. 3. Доклад Минфина РФ “О состоянии рынка аудиторских услуг в Российской Федерации в 2009 году” [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.audit-it.ru/articles/audit/a105/244741.html>.

В данной статье проведен анализ современного состояния рынка аудиторских услуг и деятельности субъектов аудиту, а также раскрыты основные направления усовершенствования системы национального аудиту.

The analysis of modern market of public accountant services and activity of subjects of audit condition is conducted in this article, and also basic directions of perfection of the system of national audit are outlined.

УДК 336.71

О. І. Копилюк, О. М. Музичка, Д. С. Червінська
Львівська комерційна академія

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КООПЕРАТИВНИХ БАНКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто зарубіжний досвід функціонування кооперативних банків, їх специфіку, місце і роль в системі фінансово-економічних відносин. Наведено основні показники діяльності банків-членів Європейської асоціації кооперативних банків (ЕАСВ), здійснено їх характеристику та визначено економіко-правові засади функціонування кооперативних банків в Україні.

В умовах сьогодення кооперативні банки є ваговою складовою фінансових систем провідних країн світу, обіймаючи чільне місце з-поміж інших фінансово-кредитних інституцій. В Україні законодавчо передбачена можливість

створення і функціонування кооперативних банків, однак на сьогоднішній день їх фактично не існує. Тому, важливим завданням сьогодення є вивчення організаційно-економічних засад їх функціонування на прикладі досвіду зарубіжних країн та його практичної спрямованості у вітчизняних умовах.

Кооперативні банки відіграють провідну роль у сфері європейського банківського співробітництва. Досвід функціонування кооперативних банків в умовах фінансово-економічної кризи засвідчив, що їх бізнес-модель, у порівнянні із комерційними банками виявилась більш ефективною. Більшість кооперативних банків продовжували залишатися фінансово стійкими та зміцнювати власні ринкові позиції, що обумовлено специфікою їх діяльності та стратегічними орієнтирами, які дещо відрізняються від класичної моделі ведення банківського бізнесу й спрямовані на досягнення основної мети — сприяння дотриманню економічних інтересів членів-учасників, а не отримання максимального прибутку. З огляду на це, актуальним є вивчення зарубіжного досвіду для банків України, особливо з позицій подальшого розвитку вітчизняного кооперативного банківського сектора.

Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку кооперативного банківського сектору, ефективності його функціонування, економічної співпраці з іншими установами в сучасних умовах здійснили такі вітчизняні економісти, як В. Апопій, С. Бабенко, Я. Гончарук [7], Гелей [5], Г. І. Башнянин, А. Г. Драбовський, В. В. Іжевський [4], Ю. Лузан [6], дослідники Національного банку України, Міністерства фінансів України, Міжнародного валютного фонду, Європейської асоціації кооперативних банків та ін. Разом з тим, організаційно-економічні аспекти функціонування кооперативних банків з урахуванням зарубіжного досвіду є недостатньо розкритими та потребують подальшого дослідження.

Метою статті є розкриття організаційно-економічних аспектів функціонування європейських кооперативних банків та можливостей застосування їх досвіду в Україні.

Згідно визначення Міжнародного кооперативного альянсу кооперативний банк — це автономна асоціація осіб, добровільно об'єднаних з метою задоволення спільних економічних, соціальних і культурних потреб і прагнень шляхом співвласності і демократизації контролю над підприємством [12].

Діяльність кооперативних банків у Європі є інституціонально забезпеченою. З метою представлення, захисту і відстоювання кооперативних цінностей та інтересів своїх членів в конкурентному середовищі створена Європейська асоціація кооперативних банків (EUROPEAN ASSOCIATION OF CO-OPERATIVE BANKS (EACB)), яка забезпечує ефективне функціонування кооперативних банків на місцевому рівні, надає інформаційні та консультаційні послуги і є гарантом відстоювання їх інтересів. У своїй діяльності ЕАСВ дотримується основних кооперативних цінностей, таких як прозорість, довіра, ефективність.

Згідно даних Європейської асоціації кооперативних банків статутний капітал кооперативних банків Європи складає більше 35 млрд. євро, обсяги кредитування становлять понад 400 млрд. євро, а чисельність членів налічує

50 млн. Їх ринкова частка на Європейському банківському ринку становить близько 20%, а у деяких країнах, таких, як Австрія, Німеччина, Фінляндія, Франція, Італія і Нідерланди, частка на ринку значно вище цей показник, починаючи з 30% до 50%. Стійкість кооперативних банків у період фінансово-економічної кризи зробили їх основною рушійною силою економічного відновлення [9].

Специфіка діяльності кооперативних банків полягає у тому, що користувач послугами є, з одного боку, клієнтом, а з іншого — пайовиком, тобто співвласником банку.

Світовий досвід розвитку кредитної кооперації свідчить, що кооперативні кредитні системи існують в усіх країнах і без них діяльність кожної окремої кредитної спілки не могла б бути достатньо ефективною і конкурентоспроможною.

В системі кооперативних банків виділяють центральний кооперативний банк та регіональні (місцеві) кооперативні банки.

Регіональні кооперативні банки (виконують майже всі банківські операції) та мають наступні завдання:

— забезпечення переміщення вільних обігових коштів між самостійними кредитними товариствами (спілками). В межах території діяльності регіонального кооперативного банку є, з одного боку, розвинуті кредитні товариства, які мають достатньо тимчасово вільних коштів, а з іншого — молоді та слабкі товариства, що потребують додаткових коштів для своєї діяльності. Перші можуть покласти свої кошти в кооперативний банк у вигляді вкладів, другі — отримати необхідні їм кошти у вигляді кредиту.

— залучення сторонніх коштів у систему кооперативного кредитування. Регіональний кооперативний банк часто оперує не тільки коштами кредитних товариств, а й може приймати вклади від інших осіб. Крім цього, цей банк як більша установа, котра, до того ж, зазвичай розташована у великому місті чи діловому центрі, може позичати гроші у банків, на міжбанківському ринку та в інших установах на кращих умовах, ніж окремі кредитні товариства.

— забезпечення надання базовим кооперативним організаціям додаткових фінансових послуг (участь у платіжних системах, валютні, лізингові та факторингові операції тощо). Це дозволяє місцевим кооперативним установам (кредитним спілкам і кооперативам) забезпечити надання відповідних послуг своїм членам, що робить їх ще більш привабливими фінансовими установами.

Центральний кооперативний банк створюється тому, що регіональні кооперативні банки часто не можуть достатньо ефективно виконувати свої функції через виникнення подібних проблем, з якими стикаються кредитні спілки (коливання попиту та пропозиції грошових ресурсів). Регіональні кооперативні банки виконують свої функції у межах певної, порівняно вузької території (як правило, області), на якій все ж відчуваються деякі територіальні коливання попиту та пропозиції грошей. Найбільш ефективно "вирівнювання" цього коливання є можливим лише в національному масштабі. Тому встановлення постійного зв'язку між регіональними кооперативними банками

набуває важливого значення. Такий зв'язок встановлюється через заснування регіональними кооперативними банками свого центрального кооперативного банку. Цей банк налагоджує зв'язок між усією системою кооперативного кредиту та національним і міжнародним грошовими ринками. Через нього регіональні кооперативні банки можуть здійснювати для кредитних спілок та їх членів міжнародні платежі, розрахунки, вихід на міжбанківський ринок капіталів, діяльність на валютному і фондовому ринках, лізинг, факторинг, страхування та інші фінансові операції.

Крім цього, кредитні спілки та кооперативи завжди відчують потребу в консультаційній допомозі, навчанні працівників та інших нефінансових послугах. Для самозабезпечення цими послугами вони об'єднуються в кооперативні нефінансові об'єднання — регіональні (обласні) асоціації, які у свою чергу створюють центральну (національну) асоціацію. Обласні асоціації беруть на себе виконання наступних функцій: навчання, консультування, юридичне та інформаційне супроводження кредитних спілок; аудит і аналіз їх фінансового стану; поширення ідеї кредитної кооперації та формування позитивного іміджу кредитних спілок в регіоні; представлення руху кредитних спілок в органах регіональної влади та місцевого самоврядування. Національні асоціації займаються вдосконаленням законодавства, розробкою методології навчання та нових фінансових продуктів, лобіюванням, представленням всього руху кредитних спілок в центральних органах влади та міжнародних організаціях.

Необхідно відмітити, що при кооперативній моделі для банків, з-за своєї близькості до місцевої економіки, є можливість оцінити з великою точністю ризик, пов'язаний з кредитуванням. Бізнес-модель управління кооперативними банками базується на тому, що членський капітал не є фінансовими ресурсами інвесторів, які бажають отримати швидку і високу віддачу, а основна мета пайовиків — надання відповідних послуг та сприяння покращенню їх економічного стану як у коротко-, так і довгостроковій перспективі. Це зокрема, проявляється у низькому коефіцієнті дивідендних виплат, що в свою чергу означає, що високоприбуткові кооперативні банки можуть забезпечувати швидке зростання їх капітальної бази, а отже, підвищувати їх ринкову вартість перш за все за рахунок внутрішніх джерел поповнення капіталу. Оскільки вимоги щодо дотримання економічних нормативів обумовлюють необхідність підтримання мінімальних вимог до капіталу, спроможність банку до підвищення ринкової вартості залежить від його здатності нарощувати капітал. Зв'язок між нарощуванням капіталу за рахунок внутрішніх джерел, прибутковістю і коефіцієнтом дивідендних виплат визначається за формулою [11]:

$$\Delta Capital = ROE \times (1 - POR)$$

де $\Delta Capital$ — приріст капіталу;

ROE — прибутковість капіталу;

POR — коефіцієнт дивідендних виплат.

Впродовж економічної кризи кооперативні банки зазнали менших втрат, ніж інші банки, їх бізнес-модель виявилася стійкою. Вони, як і раніше, про-

довжували кредитування малого і середнього бізнесу, а в деяких країнах навіть збільшили масштаби діяльності, про що свідчать показники прибутковості активів, прибутковості капіталу, співвідношення «доходи/витрати» (табл. 1).

Найбільш визначальною особливістю європейського кооперативного банківського сектора є його організація в мережі і посилення інтеграції цих мереж. Їх формування дозволяє досягти економії за рахунок ефекту масштабу, забезпечити захист на основі механізму взаємопідтримки, що дає змогу мінімізувати ризики. Виділяють 4 типи побудови таких мереж:

- 1) централізація (концентрація) систем на національному рівні (Нідерланди, Португалія і Фінляндія);
- 2) централізація (концентрація) систем на регіональному рівні (Франція);
- 3) офіційне об'єднання, але разом з тим існування децентралізованих систем (Німеччина і Австрія);
- 4) децентралізація систем з добровільною інтеграцією (Іспанія та Італія) [11].

Таблиця 1

**Основні показники діяльності банків-членів
Європейської асоціації кооперативних банків станом на 31.12.2008 р.**

Дійсні члени організації	Загальні активи, млн. євро	Загальні депозити, млн. євро	Загальні позики, млн. євро	ROA, %	ROE, %	Витрати/доходи, %	Частка на ринку депозитів, %	Частка на ринку кредитів, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Австрія	265,349	143,943	164,933	0,11	6,95	65,71	28,60	24,60
Osterreichische Raiffeisenbanken	94,571	62,667	52,773	0,48	11,29	63,00	8,0	7,5
Osterreichischer Genossenschaftsverband (a)	94,571	62,667	52,773	0,48	11,29	63,00	8,0	7,5
Бельгія								
Credit Professionnel	5,832	3,107	2,222	...	...	...	...	...
Болгарія								
Central Co-operative Bank	851	712	501	1,34	9,95	73,41	3,29	1,97
Кіпр								
Co-operative Central Bank (b)	14,750	12,981	10,216	0,89	8,51	82,15	19,00	16,00
Данія								
Sammenslutningen Danske Andelskasser	1,800	1,600	1,300	2,10	13,60	0,82	0,60	0,50
Фінляндія								
OP-Pohjola Group	75,746	37,082	51,708	0,31	4,10	54,00	33,80	32,00
Франція								
Credit Agricole	1,784,000	732,400	791,000	...	...	71,00	24,00	22,00
Credit Mutuel	581,709	197,219	295,497	0,08	1,70	72,20	12,00	16,90
BPCE	349,000	167,900	122,700	0,30	5,80	78,51	6,71	7,55

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Німеччина								
BVR/DZ BANK	1,024,763	567,396	547,882	0,01	0,14	89,90	18,60	16,00
Греція								
Association of Co-operative Banks of Greece	3,752	2,927	3,064	1,35	9,87	68,11	0,80	1,10
Угорщина								
National Federation of Savings Co-operatives	5,100	4,234	2,320	0,71	9,95	70,33	8,26	2,68
Italy								
Assoc. Nazionale fra le Banche Popolari	438,600	237,600	341,357	0,60	6,70	57,00	25,40	23,10
FEDERCASSE	162,950	129,168	118,319	0,7	6,7	63,00	8,9	7,2
Люксембург								
Banque Raiffeisen	4,595	3,925	2,861	0,29	7,40	69,50	10,00	10,00
Литва								
Association of Lithuanian credit unions	185	146	129	0,50	4,20	...	1,4	0,8
Нідерланди								
Rabobank Nederland	612,120	304,214	408,620	0,45	9,7	65,30	43,00	30,00
Польща								
Krajowy Związek Bankow Spoldzielczych	13,556	10,175	10,765	1,70	19,60	65,70	8,80	6,50
Португалія								
Credito Agricola	11,447	9,613	7,945	1,10	13,10	55,50	4,80	2,70
Румунія								
Creditcoop	159	26	40	...	...	...	1,0	0,70
Словенія								
Dezelná Banka Slovenije d.d.	757	627	528	1,40	18,80	66,00	1,8	1,7
Іспанія								
Union Nacional de Cooperativas de Credito	113,010	93,375	94,903	0,56	7,28	57,57	5,00	5,20
Швеція								
Landshypotek	5	...	4,1230	...	...	...	...	...
Великобританія								
The Co-operative Bank plc	16,868	13,424	11,617	0,34	6,81	59,10	1,00	3,00
ВСЬОГО	5,518,474	2,736,460	3,043,204					

Джерело: eurocoopbanks.coop

Більша частина клієнтської бази кооперативних банків зосереджена швидше на місцевому та регіональному рівні, ніж транскордонному. Кооперативні банки мають добре розвинуту роздрібну клієнтську мережу через розгалужену мережу філій. Кооперативні банки працюють в умовах демократичного самоврядування на основі принципу "одна людина-один голос". 50 мільйонів членів кооперативних банків у Європі також беруть участь в управлінні місцевими і регіональними банками через модель яка включає в себе участь часток громадян у процесі прийняття рішень і управлінні місцевими банками.

Розглянемо кооперативні системи окремих країн, зокрема Німеччини та Нідерландів.

Кредитна кооперація займає значну частку у фінансовому секторі економіки Нідерландів і представлена кооперативною банківською групою RABOBANK. Сьогодні це потужна кооперативна структура, яка впродовж багатьох десятиліть залишалась відданою своїй кооперативній природі. Операції Рабобанку завжди були орієнтовані переважно на власників-клієнтів.

Система кооперативних банків Rabobank, охопивши майже 40% ринку депозитних вкладів Нідерландів, на 90% забезпечує потреби сільського сектора країни в кредитних ресурсах. У 2008 році цією кооперативною банківською системою було надано 408,620 млрд. євро кредитів. Загальна кількість клієнтів складає 9,5 млн. Із цієї кількості 1,7 млн. є членами [9].

В основі кооперативної банківської групи лежать 153 автономних місцевих Рабобанків, у власності яких знаходиться національний кооперативний RABOBANK, банк RABOBANK-International (банківські послуги корпоративному та приватному сектору, інвестиційні послуги) та ряд спеціалізованих установ, таких як Interpolis (страхування), De Lage Landen International (лізинг та фінансування торгівлі), Nedship Bank (фінансування торговельного флоту), Gilde Investment Management (венчурний капітал). Robeco Group, компанія, яка управляє найбільшими в Європі інвестиційними фондами, також належить до "родини" Рабобанку.

Національний Рабобанк надає консультативну підтримку місцевим Рабобанкам, допомагає регулювати ліквідність та розміщувати тимчасово вільні кошти, здійснює нагляд за платоспроможністю. Місцеві Рабобанки є незалежними кооперативними банками, метою яких є забезпечення фінансових послуг підприємствам та населенню на місцевому рівні. За часткою ринку, яку він займає, система Рабобанк є найбільшим банком в Голландії та займає на ринку депозитів — 43%, кредитів — 30% обсягу послуг банківської системи Нідерландів. Дотримання кооперативної структури та принципів діяльності дозволили кооперативній системі Рабобанку досягнути вражаючих показників надійності. Багато рейтингових агенцій називають Рабобанк найміцнішим і найбільш кредитоспроможним з недержавних банків світу [9, 12].

У Німеччині функціонує близько 3000 кооперативних банків, у містах їх називають Фольксбанк, а в сільській місцевості — Райффайзенбанк. Кооперативні банки є порівняно невеликими кредитними установами, кількість яких за останні роки постійно скорочується у зв'язку із злиттям. На сьогоднішній день кооперативні банки пропонують універсальний асортимент послуг, незважаючи на те, що їх діяльність зосереджена на безстрокових і ощадних вкладах та видачі короткострокових і середньострокових кредитів своїм членам [8, с. 53].

Незважаючи на окремі відмінності функціонування кооперативних банків у розрізі країн, важливо відмітити їх спільні риси, зокрема:

— об'єднання первинних (низових) кредитних кооперативів в регіональні фінансові та нефінансові об'єднання для підвищення їх конкурентоспроможності та покращення результатів діяльності;

— об'єднання регіональних фінансових та нефінансових кооперативних об'єднань в національні структури для відстоювання їх інтересів перед державними органами, а також для ефективного управління фінансовими ресурсами системи.

— створення регіональними та національними кооперативними об'єднаннями відповідної сервісної кооперативної інфраструктури, яка полегшує діяльність низових кооперативних організацій та робить її надійною і стабільною.

— завдяки своїм кооперативним об'єднанням та участі у системі кредитної кооперації невеликі низові кооперативні установи отримали переваги великих організацій, що дозволяє їм успішно конкурувати з комерційними банками та іншими суб'єктами фінансового ринку.

— створення системи кредитної кооперації кожної країни здійснювалось знизу-вверх, чим була забезпечена демократична структура управління та концентрація економічної влади в низових кооперативних організацій (вони мають реальні важелі впливу на свої об'єднання).

В Україні сформовано правове підґрунтя функціонування кооперативних банків, зокрема Господарським кодексом України, Законом України «Про банки і банківську діяльність» передбачена можливість функціонування банків з кооперативною формою власності та визначено, що кооперативний банк-це банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності. Відповідно до закону можуть створюватися місцеві та центральний кооперативні банки. Статутний фонд кооперативного банку поділяється на паї. Кожний учасник кооперативного банку незалежно від його участі (паю) у статутному фонді банку має право одного голосу [1,2]. Однак, незважаючи на те, що законодавством передбачені засади створення та функціонування кооперативних банків, які є основою для становлення та зростання малого і середнього бізнесу, на сьогодні в Національному банку України не зареєстровано жодного такого банку, що свідчить про необхідність розробки дієвого механізму врегулювання організаційно-економічних аспектів їх діяльності.

Незважаючи на кризові явища, які охопили практично усі сфери фінансово-економічної діяльності суспільства, діяльність кооперативних банків засвідчила про ефективність та раціональність побудови їх бізнес-моделі, яка може бути прийнятною та доцільною й в умовах вітчизняної економіки. Тому наступним кроком у подальших дослідженнях повинно стати обґрунтування відповідної правової бази, яка б сприяла врегулюванню відносин кооперативних та комерційних банків і розвитку повноцінного кооперативного банківського сектора в Україні.

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 року № 2121-III (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5. — С. 30. 2. Господарський кодекс України // rada.gov.ua. 3. Бабенко С.Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці : моногр. / Бабенко С. Г. — К. : Наук. думка, 2003. — 332 с. 4. Башнянин Г. І. Кооперативні системи: проблеми трансформа-

ції за умов ринкової транзиції / Г. І. Башнянин, А. Г. Драбовський, В. В. Іжевський. — 2009. — 414 с. 5. Гелей С. Д. Теорія та історія кооперації : підруч. / С. Д. Гелей, Р. Я. Пастушенко. — К. : Знання, 2006. — 513 с. 6. Лузан Ю. Я. Кооперативні банки — важливий фактор зростання аграрної економіки / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. — 2004. — № 3. — С. 95–97. 7. Споживча кооперація України. Кн. 1: Ринкова орієнтація споживчої кооперації України / [Алопій В. В., Бабенко С. Г., Гончарук Я. А. та ін.]. — Львів : Коопосвіта, 1999. — 366 с. 8. Щенин Р. К. Банковские системы стран мира : учеб. пособ. / Р. К. Щенин. — М. : КНОРУС, 2010. — 400 с. 9. Європейська асоціація кооперативних банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.eurocoopbanks.coop. 10. Consultation paper: Strengthening the Resilience of the Banking Sector // Brussels, 16 April 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bis.org>. 11. Cooperative Banks in Europe — Policy Issues // WP/07/159 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.imf.org. 12. Investigating diversity in the banking sector in Europe: key developments, performance and role of cooperative banks [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.eurocoopbanks.coop

Рассматривается зарубежный опыт функционирования кооперативных банков, их особенности, место и роль в системе финансово-экономических отношений. Приведены основные показатели деятельности банков-членов Европейской ассоциации кооперативных банков (ЕАСВ), осуществлена их характеристика и определены экономико-правовые основы функционирования кооперативных банков в Украине.

A foreign experience functioning of cooperative banks, their specificity, the role in the financial and economic relations. The basic performance of the member banks of the European Association of Cooperative Banks (EACB), by their characteristic and defined economic and legal principles of operation of cooperative banks in Ukraine.